

Сцяпан Говін

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ПЕРШАЯ ДРУКАВАНАЯ ГАЗЕТА Ў МІНСКУ

Сёлета споўнілася 200 гадоў з часу вайны паміж Францыяй і Расіяй (1812 г.), у якой міжволі ўдзельнічала і насельніцтва Вялікага Княства Літоўскага: на баку Расіі як яе часткі, што канчаткова ўвайшла ў склад Расіі пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай (1795 г.), і на баку Францыі – захопніка беларускіх (ліцвінскіх) зямель.

Францыя аб'явіла вайну Расіі 10 чэрвеня 1812 г., і ўжо 12 чэрвеня галоўныя сілы яе 500-тысячнай «Вялікай арміі» ў межах горада Коўна перайшлі Нёман. 4 лістапада французскія войскі занялі Мінск, 9-га – Барысаў і рушылі далей – на Смаленск і Маскву. Для падтрымання парадку ў Беларусі Напалеон пакінуў тут 100-тысячнае войска, якое, дарэчы, у выніку баевых і партызанскіх дзеянняў амаль поўнасю было знішчана. За час вайны загінуў і 1 млн жыхароў ВКЛ.

Сённяшнія беларускія СМІ – газеты «СБ. Беларусь сегодня», «Рэспубліка» і іншыя, – звяртаючыся да падзей вайны 1812 г., канстатуюць, што ў час наступлення-адступлення французскай арміі на беларускай зямлі адбыліся Мірская бітва, Маладзечанскі, Кобрынскі, Чашніцкі баі, Бярэзінская аперацыя і іншыя, якія сталі сведчаннем мужнасці салдат расійскай імператарскай арміі, як, напрыклад, абарона Бабруйскай крэпасці, гарнізон якой на працягу чатырох месяцаў стрымліваў наступ 20-тысячнага войска французаў [2].

19 чэрвеня 1812 г. на захопленых беларускіх землях Напалеон зацвердзіў марыянетачны Часовы ўрад ВКЛ. Ён склаўся з сямі камітэтаў, кіраваць якімі было даручана вядомым у Рэчы Паспалітай дзеячам С. Солтану, Ю. Серакоўскаму, А. Сапегу, Ф. Ельскаму, А. Патоцкаму, Я. Снядэцкаму. Часовы ўрад ажыццяўляў некаторыя фінансавыя, судовыя, адукацыйныя і іншыя справы, але галоўным па вялікім рахунку для яго было забеспячэнне французскай арміі правіянтам, а кавалерыі – фуражом. Ну і, зразумела, фарміраванне з мясцовага насельніцтва армейскіх падраздзяленняў, а таксама за-

хаванне насельніцтвам ляальных адносін да захопнікаў. Непасрэдна на месцах такую ролю выконвалі і дэпартаменты як нізавыя кіраўнічыя фарміраванні акупантаў.

Вайна 1812 г. падзяліла жыхароў ВКЛ на тых, хто, з аднаго боку, вымушаны быў падтрымліваць расійскі рэжым на чале з Аляксандрам І, рэкрутаваць больш як 130 тыс. чалавек (па некаторых звестках – 200 тыс.), з другога – выканаць пастанову Часовага ўрада ВКЛ аб наборы ў армію Напалеона 100 тыс. салдат (было набрана 25 тыс.). Такім чынам, склалася неадарэчаная сітуацыя, калі бацька і сын, браты ці сваякі часта ваявалі ў розных войсках. Частка беларусаў падтрымала Напалеона, які абяцаў аднавіць ВКЛ і знішчыць прыгонніцтва. Свае абяцанні Напалеон так і не выканаў. Яго ў асноўным падтрымлівала шляхта, у тым ліку і некаторыя прадстаўнікі беларускіх шляхецкіх родаў. Частка ж павінна была падтрымаць рэжым Аляксандра І.

Гісторыю вайны 1812 г. у Беларусі даследаваў І. Каладзеў (1859–1914 гг.), магнат з Нова-Барысава, уладальнік шматлікіх прадпрыемстваў, у т.л. запалкавай фабрыкі «Беразіна», папяровай і дрэваапрацоўчай фабрык, стацкі саветнік, камергер двара і разам з тым бібліяфіл, заснавальнік Імператарскага ваенна-гістарычнага таварыства, ганаровы сябра Віцебскай вучонай архіўнай камісіі, мецэнат, сын генерал-лейтэнанта. Захапіўшыся тэмай вайны 1812 г., І. Каладзеў сабраў унікальную бібліятэку кніг аб ёй на адзінаццаці мовах, якая складалася з 15 тыс. паасобнікаў, а таксама калекцыю шматлікіх газет, карцін, гравюр, карт, планаў, чарцяжоў, малюнкаў, аўтографаў, рэдкіх арыгінальных дакументаў. У сувязі са стагоддзем вайны ў Маскве планавалася адкрыццё «Музея 1812 года». Бібліятэку збіральнік перадаў арганізатарам музея, які так і не быў адкрыты. Паўна, адной з прычын гэтага стаў пачатак Першай сусветнай вайны [4]. На жаль, многае са збору І. Каладзева было страчана, раскідана па розных установах Расіі, іншых краін ці апынулася ў прыватных калекцыях. Частка калекцыі ўсё ж вернута на Радзіму, у т. л. і камплект газеты «*Tumczasowa gazeta Minska*» («Тымчасова газета Міньска»). Існуе зусім верагодная думка, што газета з’явілася першым друкаваным выданнем у Мінску.

«Тумczasowa gazeta Minska» выдавалася з 8 ліпеня па 25 кастрычніка 1812 г. у Мінску двойчы на тыдзень – у чацвер і нядзелю – аб’ёмам у 2–4 паласы фарматам А3 на польскай мове. Усяго выйшла 25 нумароў. У залежнасці ад аб’ёму выданне каштавала 10 ці 20 грошаў. Рэдагаваў газету інспектар і выкладчык Мінскай гімназіі І. Брадоўскі. Яна выдавалася Мінскім дэпартаментам. Адразу ж узнікае пытанне: чаму менавіта на польскай мове? Відца, таму, што Беларусь (ВКЛ) яшчэ зусім нядаўна была часткай Рэчы Паспалітай і беларускай шляхце, а газета ў першую чаргу і разлічвалася на яе, польская мова, у адрозненне ад беларускай, рускай, французскай, была бліжэй.

Выданне падпала пад цензуру ўлад, у першую чаргу афіцыйная інфармацыя, асабліва ваенныя паведамленні, пастановы Часовага ўрада ВКЛ, Мінскага дэпартаменту, якія змяшчаліся пад рубрыкай «Урадавыя звесткі». Яны пастаянна «фільтраваліся», як і іншыя паведамленні – аб прыбыцці ў Мінск маршала К. Віктара, перамозе французаў у бітве пад Барадзіно, святкаванні імянін мінскага губернатара генерала Бранікоўскага, узяцці французамі Масквы, пачатку заняткаў у Мінскай гімназіі і інш.

Звесткі пра газету маюцца ў публікацыі А. Лукашэвіча, змешчанай у 6 томе «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі», на жаль, з пэўнымі недакладнасцямі.

У 8 нумары (12 жніўня) газета распавядала аб падрыхтоўцы ў Мінску святкавання імянін Напалеона, прызначанага на 15 жніўня, змясціла праграму іх правядзення. 10 нумар (19 жніўня) у асноўным распавядаў аб святкаванні гэтых імянін. Тут жа змяшчаўся расповед аб спектаклі, пастаўленым аматарскім тэатральным калектывам у гонар Напалеона па п’есе дзяржаўнага і грамадскага дзеяча, пісьменніка Я. Ходзькі (1777–1851 гг.) «Вызваленая Літва, або Пераход Нёмана», напісанай у 1812 г.

Газета друкавала прозвішчы генералаў і афіцэраў нямецкага корпуса, узнагароджаных Напалеонам за храбрасць падчас баявых дзеянняў, прозвішчы жыхароў Мінска – ахвярадаўцаў на будаўніцтва ў горадзе ваеннага шпітала, а таксама пісьмы беларускай шляхты, мяшчан, духавенства, удзячных «найяснейшаму цэзару і каралю вялікаму Напалеону» за вызвален-

не жыхароў ВКЛ з маскоўскай няволі [1]. На старонках газеты змяшчаліся інфармацыйныя паведамленні з Мінска, Вільні, Масквы, Львова, Рэвеля, Варшавы, Гданьска, Познані, Парыжа, Берліна, Лондана, Капенгагена і іншых гарадоў Еўропы, перадрукі з «*Kuriera Litewskiego*» і іншых выданняў.

З-за недасканалага друкарскага абсталявання, невысокай кваліфікацыі друкароў, нізкай якасці паперы некаторыя нумары газеты мелі невысокі паліграфічны ўзровень.

«*Tumczasowa Gazeta Minska*» спыніла існаванне ў сувязі з адступленнем войска Напалеона з тэрыторыі Беларусі. Антыпартыятычнае выданне, разлічанае перш за ўсё на насельніцтва захопленай Беларусі, частка якога паверыла абяцанням Напалеона аб аднаўленні ВКЛ і падтрымала яго, не магло стаць агульнанацыянальным. Газета ім так і не стала.

Два стагоддзі ў гісторыі Беларусі, як і, адпаведна, у гісторыі беларускай журналістыкі, газета нават не ўпаміналася: нашым суайчыннікам не да твару было ёй ганарыцца, дарэчы, як і некаторымі пазнейшымі выданнямі. І ўсё ж «*Tumczasowa gazeta Minska*», першае друкаванае выданне ў Мінску, каб не адысці ў нябыт, павінна заняць сваё месца ў гісторыі Беларусі і гісторыі беларускай журналістыкі.

Літаратура

1. Акт Мінскай правінцыйнай канферэнцыі. – 1812. – 22 ліп. – № 2.
2. Ковалев, М. Скажи-ка, дядя, ведаю не даром / М.Ковалев // Рэспубліка. – 2012. – 10 студз. – С. 3.
3. Лукашэвіч, А. «*Tumczasowa Gazeta Minska*» / А. Лукашэвіч // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. – Мінск, 2001. – Т. 6, кн. 1. – С. 549.
4. Рублевская, Л. Библиофил с Березины / Л. Рублевская // СБ. Беларусь сегодня. – 2008. – 3 сент. – С. 13.